

धार्मशास्त्र

अ. नं. ~

३२<सृः

५-९६

संस्कृती

१
॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ व्रयी मुसं विज्ञिवि वेकनि मिलाः सम अनिः श्रेय सुसिद्धिः तदः सम
स्तशास्त्रार्थसुतखबोधकां जयं तिकात्मायन प्रादपां सदः ॥ येनाम किं चिदित्तनः प्रश्नम् ॥
त्यद्वज्ञां जानेति ते किम पिता न प्रति तेष्यनः उत्स्यते तु मम को पि समान धर्माकालो
युयं निरवधि विपुलाच पृथ्वी ॥ २ ॥ केचिद्वानतत्त्वान्तः केचित्त्रष्टः प्रमादतः ॥ केचित्तज्ञा ॥
नावले पेन केचित्त्रष्टे स्तु नासिता ॥ ३ ॥ अतागति कालो कोनखो रुक्तलचित्तकः ॥ अद्यो
जमस्य मूर्षत्वादाग्निं ताम्रभाजन ॥ ४ ॥ पत्तन् प्रताम्यजनकान्तथामातामहानपि ॥
क्रियते संशय लिखे मात्रादिआदनिर्णयः ॥ ५ ॥ अत्र केचिद्वाहः पितॄश्चोजनकोरुठः त
स्त्रचैकत्वा द्वन्द्ववचनमनुपपद्यमानं पिता महाप्रपिता महाऽलैजयति ॥ प्रसिद्धेश्च ॥ मातु
ः पितरमारभ्यत्रयो मातामहाः सर्वाश्ति ॥ न रसत् ॥ पितॄश्च एस्य पुरस्ताङ्ग स्याभावात्

कोकिलः अवहितं प्रपितामहं लस्यितुंयुक्तं॥ मातामहश्च स्यजन्मत्वेन सज्जितिं मातरं परि
१ स्तु यव्यवहितं वद्वप्रमातामहं लस्यितुमयुक्तं॥ सानेकष्टविष्टकश्चयोः संनिक-ष्टे
संप्रत्ययः इति न्यायात् ॥ यथा यज्ञवल्क्यः ॥ श्रावुः प्रजां धनं विधां स्वगंगेभ्योऽन्वं सखानिच्च
म्रयछुंततथारज्यं प्रीत्यनल्लं पितामहाः ॥ इति कल्पतर्लप्रभृतिषु निबंधेषु द्विपितृ
कपुत्रिं कापुत्रकरणेयथाशंखलिति ॥ पुत्रिकाहिमुत्रवदितिप्राचेतसस्तस्या
अपत्यं पुत्रिकासुतो मातामहपितामहान्नपिण्डदृघा तिशेषः ॥ यथा वापश्चुकरणे
कात्यायनम् यश्चामित्रामोऽन्निरति ॥ उद्ग्रहनापलसिताः पञ्चपद्यर्थार्थिककोषाध्या
यपादानः ॥ याज्ञिकाश्च सर्वे उच्चेखनात्पूर्वं परिसम्हनम् पलेपनमपरउद्धरणम् मुहूर्त
एव अनुतिष्ठन्ति यथा यामनौ ॥ पितृयज्ञतु निवस्ति विमिश्रं द्वयेभ्यि मानः ॥ पिंडग्न्याहा

१५०

यकिंश्राव्युर्धन्मा सातुमासिकमिति ॥ पितृयज्ञर्त्सुवेदेवयज्ञं अपरं च अयज्ञं मनुष्ययज्ञं मनु
 ति इष्टं ति ॥ तथा मातामहानामप्येवं तंत्रं चावैश्वद्विकमिति ॥ याज्ञवल्क्यकात्यायनादिषु
 मातामहः स्वगतबहुवचनान्मध्यः नपुपत्याउभयतः स्वसमीपस्त्वेऽजन्मत्वेन जनक्त्वे
 न संबद्धो मात्रप्रमातामहौ ललयति ॥ न च प्रपिद्विरुक्ता सात्वते कर्त्तव्यं चरंति ॥ न च आ
 खं देशधर्मः किंतर्दिवर्णश्चिमधर्मः ॥ वर्णाद्यामांश्चाधिकत्यश्च विधिनात् ॥ तथा च
 मह्यपुराणे ॥ एतच्चानुपनीतो पिकुयाऽप्य वर्ण ॥ आदिसाधारणेनामसर्वकामफल
 प्रदान ॥ भार्याविरहितो ष्ठेतत्प्रवासस्त्वाप्य भूत्वा भ्रान्तश्च ग्राह्यमन्त्रवत्यर्थात् अनेन वि
 धिनावुधः ॥ दृष्टमनुरपि ॥ कुर्याद्विनुपनीतो पिश्चाद्वृत्तेऽग्नियः मुतः ॥ पृत्यज्ञाहतिं प्रा
 णेऽजुहुयात्वाऽग्नमसः ॥ अत्रविशेषमाह आप्रः ॥ रुतचृडस्तु कुर्वीत उदकं पितृमें

Rigvedic Sanskrit translit. Phule and the Dashashwamedha
 Manuscript Collection

कोकिल० दुव स्वभाकरं प्रयुज्जीत वेदे च्चारनं कारयेत् ॥ मा ग्रापितो मिति शेषः ॥ स्मर्यंतरे पि कृतचू
उनुपेत स्तुष्टिग्रोः आद्वसमाचरेत् ॥ उद्दाहरन स्वभाकरं न तु वेदाह्यरण्यसोः मनुस्तु ॥ के
दाह्यरात्यपि प्रयोक्तव्यानीति आहु ॥ न हि लभ्यन्ति यते कम किंचित् अग्नें जीवं धनम्
नाभिवाद्वारयेत् ब्रह्म स्वभानि न यजात त इति ॥ तत अतु त्य बलत्य गृह्ण्य ॥ द्वा अपुरा
ते पि ॥ त्रया ल्लमा अमाणं चकुर्यादध्या ॥ तिक्तं क्रियाः पतेः किंचित् न त्वयं न वान्यं पाकसे
ति सः ॥ एतत्मेत कृत्य विषयं न दंडग्रेड्या ॥ ते प्रत्यनेव जायते इति वद्व सिष्टवचना
त् ॥ प्रजापतिरपि ॥ समिदं करणं न स्यात् मता ॥ गां चेव सर्वर्दा ॥ लहन्ये कादद्रो प्राप्ते पार्व
एं तु विधीयते ॥ इति यद्येवं तहि दीश्यमर्कः ॥ उच्यते स्त्रील्लाङ्गवासुः परिभूग्यत्तं कल्प
तस्त्रप्रभृतिनिर्विधैः पाचस्त्रतिः ॥ मातुः पितरमारभ्यत्रयो माताम् हास्त्रतो इति सा ॥

पुत्रिकापुत्रविषया॥ तेषां पितृवत् श्राद्धं कुर्वते॥ तथा उहि तस्तनवः पुत्रिकापुत्राः कुर्याः ज्ञासां
 योजायते पुत्रः समेपुत्रोभवेदिति॥ वहस्मत्यादित्तज्ञवचोजनक्त्वेन मातामहस्यगोणे।
 पिपितेवेतितस्य विषयमश्चाद्यक्षमाति॥ यथा पुत्रः पितृप्राभावेपिपिंदघात्यति॥ विष्णुवौ
 दायनादिभिः पुत्रसेवश्चाद्विभान्ति॥ इतरस धन्त्यारित्वेन मातामहश्चनित्यत्वं गता।
 न्त्येति॥ यथा हस्तधू॥ श्चाद्यमातामहस्तान्तु अश्च धन्त्यारिला होत्रेण यथानिः कृत्येक
 त्यमंविधिवस्ता॥ अयोपपत्तिमाहस्तव॥ मला तन्ननुष्याणां द्विलंयत्वकान्तिते॥ तद्द
 हस्तमलमादत्तेज्ञविभिज्ञातिन्यामाप्य॥ ज्ञवस्तस्यनिर्दृष्टिनि द्वृतिवदनीपरा॥ आदे
 उपतन्नतेषां कुर्यात्यिंदकक्रियां॥ अतएव पुत्रिकापुत्रस्य धनादायिनो मातामहश्च
 धानियमत्तत्तशनस॥ पुत्रिकासु तयोजातो यस्याथ्येन च विहन्ति॥ शक्तुपादश्च कुर्या

तमातामहपुरः संरोः ॥ विद्यमानस्यतुलाहौनिषेधः ॥ तथा च द्वामपुराणो न कर्त्तव्यगो त्राप
 आदंकार्यमयो त्रज्ञैः ॥ शेषे हि ऋस्याभ्युगो त्रल्लंगे मे मत्रमिलेजपितु न हरेदत्तिमः सुतः ॥ शेषे त्र
 रित्तानुगः पिंडो द्यपैतिददत्तस्यभूमितिसुनुवचन्नात् ॥ केचिन्मातामह आदस्यानियतत्वे
 विद्यमाने पुत्रालैप्रतिषेधं च वदद्वाक्यज्ञातसांसमर्कादिश्च विषयमिति जत्यन्ति ॥
 अमान्नास्याहौ आदेपितरो यत्र पूजं तेतत्र मातामहत्थ्रवमिति पित्राष्ट्रयुक्तं माता
 मह आदमितिचतुर्तीनासंबद्धैः ॥ अनारम्भा शनांश्चकृतिगमिमात्ममितिन्यायेन सर्व
 आदप्रसृतिभूतेऽमावास्याआदमहतामह आदमितितत्वा प्रतिषेधवाचकानां वाचकानां
 विशेषः ॥ विध्वादिविधं तत्वतीप्रसृतिः यत्र पुनर्विध्वादिमात्रं विधं ततो नास्ति ॥ साविप्रसृ
 तिः यत्सुनः पित्रादप्रयुक्तं मातामह आदमितितदपि न ॥ न आदेश्च उत्तिरका

५४
सायननिषेधात् ॥ यदेवंतहि पितरोयत्र पूज्यं तेतत्र माता महा धूवमिति ॥ अस्मके भिः प्रा
प्त च्यते ॥ पञ्चकाल अमावास्यादौ पितरः पूज्यं तेतत्र माता महा अपि धूवं पूज्याः माता महा ॥
इः स्वगत दहु वंचना न्यथा नुपत्या माता महा धूवं उच्चयति तु क्रमाकृ ॥ माता पित्रोज
नक्त्वेना विशेषात् ॥ धूवशाश्वे पितृष्टात् ॥ अत एवाहराद्वा अविशेषं बैशदात अं विशेषं षाप्त
रकं द्वजे हिति ॥ पितृजीवती माता आद्वा रक्तं नवं अमावास्यादौ पितृवृत्त ॥ यत्तु न चनं
हर्गश्चाद्वंगमा श्वादं श्वादं चापरपृष्ठं ॥ न जीवते र्तेतकः कुर्वति तिजैस्तपूर्णमेवतत्व ॥ इति
तत्समूलं चेदिदमाह ॥ जीवते पित्रेन दध्यात् ॥ जावते चापितरमति क्रम्य जीवते पिश्वाद्यम
स्ति ॥ जीवतो मजीवता देयमेवेति हिरण्यकेतुग्र ॥ कस्मात्यज्ञविष्विलाहर्गस्यां गतात्तमुच्चे
वेभ्य एष तज्जगं करोति इति श्रुते ॥ रेकम्भिज्ञपिजीवत्यदानमिति कात्यायन इति विग्रह

कंकिलं पुरिगिष्ठात् ॥ तथा न जीवति सति दद्यातीति श्रवते इति कात्यायन सूत्रं श्रुतिक्रम्य इति न नि
 ध षेधः प्रत्यञ्च श्रुतिक्रमं न ज्ञात्वा ॥ पितृपंक्तिभेदात् हेहि पंक्तोऽपि तयेन्निमातपंक्तिश्च ॥ त
 था जीवं त्येमात्रं न दध्यात् ॥ प्रातरं जीवं त्यग्निक्रम्य एषापि ॥ जनकत्वेन पितृत्वात् ॥ तिलेन रित्य
 नुवादो नांतरि स्त्रेदिवांतिवत् ॥ तथा अतपि एषापि कुर्यात् ॥ यथा जीवत् पितृकस्तिलेः आढं
 न कुर्यात् ॥ तथा मृतपितृकस्तिलेः आढेः कुरुते ॥ तथा त्र्यम्बनभारते ॥ वर्द्धमानतिलं आहम्
 स्त्रयं यमरब्रवीत् ॥ सर्वकामैः स यजत्येष तिलं पितृत्वं न वाकामैनेकादत्यं तिलं आ
 ढं कथं च न ॥ वर्द्धमानतिलं तिलबृहत्यंशति ॥ कत्यत्तरुप्रमृतप्रयोगेनिवंधृतः ॥ ननु जीवति
 तकस्य आहमैव नास्ति ॥ कथं तिलेन कुर्यात् इति निषेधः ॥ सत्यं निरप्रिनकुर्यात् ॥ साम्निस्तु
 मैत्रायलं प्रादिः कुर्यात् ॥ तथा च तत्परिषिष्ठां ॥ उष्णहेषु त्रजननेपितृष्टां सोमिकं मखेतो

यर्वाल्यएश्चायातेषुडतेजीवतःपितु॥ एतच्चसाग्रिकमिप्रायं॥ तथाचसुंसतुः नजीवत्सिति
कः कुर्वद्धाद्वमिमतद्विजः इति॥ जीवमानेनदेयं स्याऽन्यस्याऽन्नरतसत्तमा॥ तस्माज्ञीवत
पितादद्यात्माभ्यामेवनसंशयः॥ मनुष्योदयादित्याह॥ अंयमामाणेतुपितरिपूर्वेषामेव
निविष्टे॥ विप्रवद्वापितं आदेस्वकपितरमाश्च प्रेता॥ पञ्चकात्यायनेन॥ मातृपृज्ञोनंतरं
षश्यःपितभ्यः तदनुभक्ष्याश्राद्मुपक्रमदित्यपृक्रम्यपित्राभ्युदिपिंद्यानमभिप्रायमाता
महप्रभृतीस्तु एतेषामेव वा मत इतिमानामह प्रभृतित्वमुक्तं॥ तस्यायमर्थः॥ माता महस्य
यत्प्रभृतोत्तमभृतीनमात्रादीनित्यक्तंभवति॥ एकस्यप्रभृतिशश्यलोपउष्टुमुखभ्या
मेन॥ यथावरुणप्रयासेषु कात्यायनेनेवोक्तं प्रणीतायृतश्चिति॥ प्रणीतानां यदाद्योतदा
दिक्षमधनादित्यर्थः॥ इति कर्कपितभृतिहविर्यज्ञभाष्यरुद्धीन्ययिविद्विव्याख्यातां ।

कोकिला

५

याज्ञिकाश्वसदेत्येवानुतिष्टंतिउक्तंचैतन्मात्मसुखंशाद्यपितृस्यवत्॥जन्मजनकसंबं
 ध्रविशेषात्॥विशेषोपिवहस्यतिनोऽःस्वेनभृत्सिंमंशाद्यमातृमुंस्यध्वसमं॥पिता
 महीचस्वेनैवस्वेनैवप्रपितामही॥श्विपितततीमानिदिश्वरिअप्रधान्यसहयुक्तेऽप्रधा
 नश्विपाणिनिम्नरण्णत्॥यत्तुतेनैवक्तंतयोरपप्रकृद्यात्त्रवस्तानेदिनारते॥स्वभ
 ात्पिंमाग्राभ्यस्तप्तिरासांयतःस्मरतेति॥तत्तुतंग्राम्यलीयादिश्वरवाविषयं॥तद्युविद्ये
 वत्यस्येवश्चाद्यस्यविध्रुनात्॥यत्यन्तस्तेनैवोक्तं॥मातुःसपिंर्तीकरणंपितामध्यामहोदि
 तंयश्चोक्तेनैवकल्पेनपुत्रिकामानचेशुतःशतः॥तस्यपूर्वाद्यसांख्यायनादिश्वरवाविष
 यं॥तद्युप्रातुःपितामहिभ्यांसहपितृदानविध्रुनात्॥यश्चोक्तेनैवकल्पेनश्वियश्चा
 श्वरातरेकत्यप्रकारउक्तःपितापितामहेवोज्यःपूर्णसंवत्तरेसुतैः॥मातामातामहैत

६४
दत्तश्त्याहभगवानभवः॥ भविष्यत्पराणे सुमंतुन्नयुक्तश्चेष्टकार्यस्यकारणे लयश्चिन्मा
यत्॥ श्चमंमध्यं दिनादिशप्रवाविषयः॥ ततसांख्यामनसत्रे हिमातामहप्रमातामहां
भ्यां सहमातुमाध्विधुनगत्॥ पुत्रिकापुत्रः सर्वगाखीयो पिमातुमातामहादिभिः स पि
डं कुर्यात्॥ असुरादिविवाहं विलागायं योजितां सर्वप्रितिस्थितिप्रतिकाघुकं पूर्वं सुदा
रुतस्ततेः॥ तन्मात्रामातुमात्रेत्यर्थः॥ प्रतामां च मातुरेव॥ अलं प्रस्तारेण औरसविषु
येतु कल्यतस्तकामधेनुचिंतामणिमूर्तिप्रसादमंजरीचंद्रिकादिषु निबंधेषु॥ सुमंतुः॥
मातुः पितुः प्रकुवीतसदातस्तोरेषः सुतेनाजशाश्वा॥ मात्रामध्यनुमात्रादिमैतकं पितृष्ठि पू
र्वकं॥ माततः पिततो यस्तात् अधिकारणे स्तिधर्मतः॥ आमः पित्रे पितृमहाभ्यां च मात्रा
त्रेदयात्तमांजलिं॥ पितामध्यस्त्वर्तभ्यां मातामहकुलेततः॥ गोपिलः॥ अश्रान्मीयां स्त्री

कंकिल ॥ न पिततः ग्रीष्माततः पुत्रम् श्वपिततर्पणं निगमः ॥ पितॄन् आवाहयिष्य इति पठति प्र
 ति पितॄन् ॥ एकेकं सातु मर्तगमहयो श्वप्रतिट्ठै वैतावाहनविधेपरेवा कंसात मुख्यमाता
 महश्चाद्वा ॥ आद्य कल्यं मन्त्रः ॥ पितॄयः पितॄमहम्यः प्रपितामहेयो मातृम्यो माता महेम्य
 श्वस्थो अतं मिति ॥ तथा गंदी मुखाः पितॄः ॥ तामहाः प्रपितामहाः मातरो माता म
 हाः प्रमाता महा श्वप्रीयं ता मिति ॥ पितॄस्तथा वादेव मेव वा ॥ मदा पिपेष मातरं पुत्रः प्र
 मुदितो धयन् ॥ एतत्तद्गते अनलोभवा ॥ यदा ता पितॄरो मयं ति ॥ वैदिकान्मानतु ख्यल
 प्रतीतो कंचिन्माता महम्यः प्रमाता महेयो वृक्षमाता महेय श्वेति पवंति ॥ सो पिपाद
 पितॄमाता महयोः तु ख्यएकत्रो देशो नयुज्यते ॥ कथम् तु ख्यता माता महस्या पितॄत्वा
 त् ॥ कथम् पितॄत्वं जनकलाभावात् ॥ नहि माता महोदौ हित्रं जनयति ॥ माता पुत्रं ज

नयति ॥ तस्मा त्पितृतुव्येति त्वक् प्रां सरु धिरण्यात तद्विश्विक्षते अत एवा कूरणे दोष
माहूङ्ग विश्वं गः ॥ पितरो य न पूज्यं ते त न माता महा ध्वं ॥ अं विश्वे ष एकत्र विश्वे ष एकत्र
रक्त व्रजे त्र ॥ युग्मं त य स्त्वं पुत्रः कन्यां दद्वत् प्रतिकं करोति अस्यां योजाय ते पुत्रः स मे पु
त्रो भविष्यति इति मनूक्त व च ता दो हि त्रं जनयति ॥ स माता महूर्णे गो एः पिता भवति ॥ त
त अपितृतुव्यो भवति ॥ वरो य पुत्र सन् कन्या त्रे हुभवां करोति ॥ आवयो रपत्य मिति
त द्विपितकं त द्विवयो वा पागं मुक्तः अपस्तवः ॥ को किल स्य य आपु ग्रां अन्य सं वं धजी
दिनः ॥ पश्चस्ते स्व कुलं यां ति तथा न री मत्ता सुति ॥ पुलस्यः आकर्ष स्तं यथा तो यं पति
तं धरण्यत ले ॥ स्व कीयां यो नि मग्न छेत् एवं न री मत्ता सुती ॥ सुमंतुः पितण्ये न रं स मुध
त्वन कुर्यां झर्त्यं गं व्रतः ॥ जन्म न्मेच विपत्तौ च न री णं पैतकं कुलं ॥ जन्म नि विवाह त्य

कोकिलः

वर्णपितण्डोन्नं॥ दिवाहाद्वर्णदत्तलाङ्गोन्नलं॥ तथा च मनुः॥ गोन्नरिदेजनयतुनभजेद्॥
 निमः सुतः॥ गोन्नरिदानुगः पिंडोव पेतिददत्तसुधां॥ अत एव दत्ताऽहिता पित्त्रासुन
 कुले॥ कथं दोहित्रकुयात्तत्तदोहित्रस्यात्तमहाशुविधयकानिवाक्षानिसंति॥ सत्यं
 ॥ उहितुरपिपुत्रलात्तपित्त्राशुविधयकानिवाक्षानिसत्येव॥ ननु कथं उहितुः पुत्रत्वं
 ऋचते॥ विरुक्तकारव्युचनात्॥ यतोऽत् तथावेद्विविरुक्तकार॥ अविश्वेषेऽपुत्रा
 लांदायोमदुतिधर्मतः॥ मिथुनानाविसार्गानापनस्यामंभुवोद्वरीत्॥ इति मंत्रादपित्त
 र्या॥ पुमानपुत्रोजायतश्चति॥ तस्योन्नेऽकलाव्युपुत्रवांश्चत्यितामठइतिकास्यायनः॥
 ऋषिशृंगश्च॥ पुत्रेषु विघ्नानेषु गन्यो वै करयेत्तथा॥ इति उहितरिजीवन्यांदोहित्रस्य
 आशुनिषेधः॥ ननु यद्येवत्तहितोहित्रस्यात्तमहाशुविधयकांनंवाक्षानांगति॥

कात्र अंते ॥ पुनिकापुन्नोदैहित्रविशेषः तस्य पुनर्गणमध्येपरितत्त्वात् इतस्य पुनर्गण
बाध्यत्वेन संबंधत्वात् ॥ अपुन्नलः ॥ अनुपौलस्यः मात्रुपितरमारभ्यन्नयो मात्रामहा
सत्ताः ॥ तेषांतपितृष्ठाद्वं कुर्यु इहित्तनन् ॥ यथा पितुर्जनकत्वेन औष्टं करोति ॥ तथा
मात्रामहस्यापि कुर्यात् ॥ वाचाजनकत्वेन पितृ वात् ॥ एतएव यमः ॥ कुर्यामात्रामह
आद्वं नियमात्रपुनिकासुतः ॥ उत्तरयोरकृशा कुपात् अकुर्वन्नरकं ब्रजेत् ॥ आसोपि
पितृन्मात्रामहां श्वेवद्विजः आस्तेन तप्ति ॥ अदृष्यत्वित् एषं तु ब्रह्मलोकं सग्रह
ति ॥ पितृष्ठामुख्यानं ज-कानं गोलाना प्रत्यक्षमहानां अनलोभद्रति ॥ पुराणे वि ॥
कृत्वा तु पैतकं आद्वं पितृप्रभृतिविषुविषु ॥ कुर्यामात्रामहानां चत थोदान एष कारण
त् ॥ पुनरपोन्निर्दण्डेयं निफ्लवेसाहि भावतः ॥ याज्ञवल्क्योनपुनरपोन्नयोवरिएरिण

कोविल०

८

मुक्तंतस्यपुत्रिकापुत्रस्यपुत्रदेनमातामहस्यपितृज्ञादेमंभवति॥
हणंद्विधिंलोकिकंपैः
तकंच॥शब्दयदेवत्वादणंशत्यर्थः॥ऋतएवाकरणेदोषःपुराणेदशितःपार्वतिंकुरुतेय
स्तुकेवलंपितृहेतेवे॥मातामध्यंनकुरुतेपितृज्ञासप्रज्ञायते॥मुख्यपितृकरण्यपार्वतं
करान्ति॥गोलस्यपितृमातामहस्याद्वंगकरान्ति॥यःपुत्रिकापुत्रःसपितृहागोएपितृहं
त्यर्थः॥दोहितमात्रविषयत्वेमातामहंतसात् पुत्रिकाकरणवैयर्थ्यप्रसंगच्चनित्यानि
ससंयोगविरोधच्चपितृपुत्रयोजव्यजनकलननित्यसंयोगः॥दोहित्रमातामहयोरनि
त्यःजन्यजनकत्वाभावात् पुत्रिकापुत्रमातामहयोस्तुनित्यःसंयोगःवाचाजन्यजनक
त्वात्॥ऋतएवमाकंडेयेपुराणे॥कुरुःमातामहायैवंपुत्रिकातनयातथा॥भविष्यत्
पुराणेषि॥पयात्रतस्तोपिस्तुतःपितृःकुर्याक्षियानप्रः॥उदकाद्यांमहाबहानेदोहित्रोपि

१५७

तथा हर्नि ॥ यद्यपि और सुपुत्रिका पुत्रयोः सामं तथा पौरसा भावे पुत्रिका पुत्रस्याधिकारः ॥ त
था च याज्ञवल्मीकिः ॥ और सो धर्मपत्नीजः तत्त्वमः पुत्रिका सुत ॥ शति द्वादश विभान् पुत्रान् ॥
ननु क्रम पिंहोष हरश्चेव पूर्वाभ्यावेषरः परः ॥ और सा भावे एव पुत्रिका पुत्रस्याधिकारं दर्श
यति ॥ उरो ज्ञारित एव होहि त्रिमात्रस्याई कार ॥ प्रस्तुत निषेधश्च ॥ ब्रह्म पुराणे ॥ न का विस्त
गो त्राय आद्यं कार्यम् गो त्रजे ॥ सर्वम् गो त्र वस्त्र लग्नं त्रः विद्यमानः स्वगो त्र स्तर्थः ॥ यस्ये
आदं कर्तव्यं तस्मि स गो त्रे विद्यमाने अन्य गो त्र ग्राहद्वं न कर्तव्यं मिति ॥ प्रायश्चित्तां धकर
भा स्कर प्रभत तयः ॥ तत श्च होहि त्रिमात्रस्यान्य गो त्र लग्ना न्माता प्रहस्य गो त्रे विद्यमाने ग्राहनिषे
धः ॥ ननु कश्चिं होहि त्रिमात्रस्यान्य गो त्र लग्ना - ते ॥ तन्मातु दर्शने न पितॄणे त्र भवं शत ॥ तथो र
चोर्हं वद्यस्मति ना ॥ पाणिम्ना हणिका मं त्राः पितॄणे त्रापहारकाः ॥ यत्तु कचन जत्यंति कर

कोंकिल० न्यादानेस्तत्वनिवर्त्ति॥ परसलेनसंबंधः यत्प्रसिद्धिरुक्तासापिवटवद्वत्॥ अपर्यालोकि
८१ त्प्रसिद्धिः॥ अपुत्रस्यपुन्निकाकन्यादानविषयावा॥ तथाचोक्तंगेतमेन॥ पितोऽस्तज्जेत्पुन्नि
कामनपत्सोऽनिप्रजापुतिश्चौ अस्मद्यमिपत्यमितिसंगाघोरश्चजन्माप्ययन्॥ नद
घात॥ परहेत्रं साभृदिति॥ सहायप्रभृतयः किंचयदिपुनिरुपाश्चापिकन्यादानेस्तत्वनि
वर्त्तिर्गस्ति॥ तद्यएकत्वं सागता भृत्युपासनं च सूतकश्चित्प्रियान्मतवचनं विरुप
ते॥ किंच॥ मदिसर्वमिन्नपिकन्यादानेस्तत्वनिवर्त्तिर्गस्ति॥ तहिर्दशगहंशब्रमाश्चैवं॥ स
पिंडेषु विधीयते॥ श्चिमनूकदशगहमाश्चैवनसादकन्यापितः संतानं वर्हयति॥ आद्वं
करोति भागं च लभते पुत्रवद्वत्॥ तथाच सत्ति॥ प्रज्ञानामितरेकविर्गन्॥ ताश्चतेषामिति
गद्युक्त्वावपुकिरोधः स्यात्॥ तथाच निरुक्तकारः॥ उच्चतो॥ उहितुवित्यं पितुश्चाद्वमिति॥

104
निर्णयप्राप्त ॥ अथेनं उहितदायां द्युम्बद्धरति ॥ पुत्रदाया द्युरत्येके ॥ आसवक्षित्तुहि तुनं
स्पृणगद्विधुन्नात् ॥ कृतस्यदीधितिसुपर्यन् ॥ पिताय अउहितुः पुत्रभावं इहिताउहिता ह
रेहितादंग्धेवनि स्तारमुपागमन् ॥ दोऽन्नुपत्रमितिविद्वान् प्रननयज्ञस्यरेत्सोवा ॥ अर्गो
द्यंगासंभृततस्यकृदयादधिजातस्यमात् ॥ प्रत्यविधुनं पूजयन्नविशेषेण मिथुना
ः ॥ पुत्रदाया इतितादकस्त्रोकाभ्यामात् ॥ प्रत्यविधुनं ॥ पूजयन्नविशेषेण मिथुना
ः पुत्रदाया इतितादकस्त्रोकाभ्यामकृत् ॥ गदंगासंभृतवसिरुदयादधिजायसेआ ॥
त्तावेऽपुत्रनामासिसज्जीवशरदः शतमिति ॥ श्रविशेषेण पुत्राणंदायां भवतिधर्मतः
॥ मिथुनानां विसर्गदेशेनुस्त्रायंभुवोन्नवीत् ॥ न उहितरस्त्येके ॥ तस्मात्पुमांदायादो ॥
दायादास्त्रीइतिविज्ञायते ॥ तस्मात्तस्मिन्जातांपरस्यंतिन पुसां स मिति स्त्रीएंदान

Digitized by srujanika@gmail.com
Digitized by srujanika@gmail.com
Digitized by srujanika@gmail.com
Digitized by srujanika@gmail.com

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००९ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com